

A tapasztalás elsődleges terepe a valóság, a természetes környezet

1. Környezeti problémák – morális válságok

Napjaink ökológiai válságának bizonyos elemei rávilágítanak a krízis morális jellegére. A legfontosabb ezek közül a tudomány és technika eredményeinek válogatás nélküli alkalmazása. Számos felfedezés tagadhatatlan jótéteményt jelentett az emberiség számára. Ez megmutatja az ember meghívásának nagyszerűségét a teremtésben való FELELŐS részvételre. Sajnálatos módon manapság világossá vált, hogy ezen felfedezések alkalmazása az ipar és a mezőgazdaság területén káros és hosszú távú hatásokat váltott ki. Ez pedig ahhoz a fájdalmas felismeréshez vezetett, hogy nem avatkozhatunk be az ökoszisztéma egyetlen területén sem anélkül, hogy figyelmet fordítanánk mind a beavatkozás más területeken megnyilvánuló következményeire, mind pedig az eljövendő generációk jólétére.

A környezeti problémák jelentős része a Föld népességének növekedésére és ezáltal a szükségletek növekedésére vezethető vissza. A másik fő ok, hogy a szükségletekkel párhuzamosan az igény is egyre fokozódik, amely a gazdaság és az ipar túlsúlyát okozza. A technikai fejlődés és a fogyasztói társadalom teljesen szemben áll az önmérsékletre és takarékosagra ösztönző fenntarthatósággal.

Szent-Györgyi Albert (1971) a következőt írta Tizenöt perc zéróig című cikkében: *„Korunk emberisége elérte a maximális bizonytalanság állapotát és azt a biológiai abszurditást, hogy a természet által évmilliók alatt létrehozott élet (ember) önmaga elpusztítására törekszik.”* (Kováts-Németh, 2010).

Félő, hogy az emberi civilizáció felemészti saját léte alapjait. A természet és ezen keresztül az ember civilizáció általi fenyegetettsége tette szükségessé, hogy a természet és az emberi civilizáció összhangjával kapcsolatos kérdések immáron tudatosan visszakерüljenek az oktatásba.

Manapság már senki számára nem titok, hogy olyan mértékben változtattunk meg a Föld természetes rendszereit, amely az egész bolygónkra hatással van, például a globális felmelegedés formájában, amely csak egy a számos probléma közül. A laikusok is szembesülhetnek a problémával, hiszen nap, mint nap hallhatunk a szélsőséges időjárás okozta katasztrófákról.

Az ember környezet átalakító és szennyező tevékenységében az ipari forradalom volt az, amely gyökeres változást hozott minden szinten az emberiség életében. A feltalálások nyomán (például gőzgép) jelentősen megnőtt a munkavégzés határfoka, de ehhez az kellett, hogy a bányászat és az erdőirtás soha nem látott mértékben alakítsa át a tájat. Az iparosodás nyomán megindult egy fokozott urbanizációs folyamat is és az úgynevezett népességrobbanás, amely a higiénia növekedésének is köszönhető.

Az ipari forradalom nyomán nem csak a vegetáció és a termőtalaj pusztítása jelent meg, hanem a rengeteg szennyező anyag is, amely a levegőbe és a vizekbe került. Bár az emisszió az ipari központokhoz kötődött, például London környéke és Németországban a Ruhr-vidék, a szennyező anyagok a földi légkörzés következtében hatalmas távolságokra eljutottak. Az Északi-sark jegében kimutatható az a szürkés-feketés jégréteg, amelyik abban az időben keletkezett. Csak a XX. században vált jelentőssé a szennyező anyagok globális hatása, de már ekkor elindult a folyamat. Ezen korszak következtében romlott meg sok ember egészségügyi állapota és ennek megelőzésére és gyógyítására hozták létre a szabadlevegős iskolákat, amelyeket a későbbiekben részletesen kifejtünk.

A modernkori környezetvédelem egyik elindítója Rachel Carson, aki a 1962-ben megjelent *Néma tavasz* című könyvében rámutat a környezetszennyezés következményeire és a megoldásra váró problémákra. Nyolc évvel a könyv megjelenése után tartották meg az Egyesült Államokban az első Föld napját. (Láng, 2002)

1968-ban alakult meg a Római Klub, amely egy tudósokból álló kormányközi szervezet. Tevékenységének alapja a globális nézőpont, a holisztikus gondolkodásmód és a hosszú távú megoldások keresése. Első jelentésük 1972-ben *A növekedés határai* címmel jelent meg, amely világmodelleket tartalmazott az elkövetkező 100 évre, az akkori növekedési tendenciák hosszú távú környezeti és gazdasági hatásainak vizsgálatára. Több lehetőséget modelleztek, annak függvényében, hogy a termelés, a fogyasztás, a népesség száma hogyan változik az idő függvényében. A végkövetkeztetés az volt, hogy mérsékelni kell a nyersanyag felhasználást, ipari termelést és a mértéktelen népesség növekedést. Ha nem korlátot, hanem iránymutatást látunk a fenntarthatóságban, akkor kiegyensúlyozhatóvá válik a rendelkezésünkre álló javak és a fogyasztás mérlege (Meadows, 2005).

2. Egyezmények, tudomány, törvények a környezet- és természetvédelemért

2.1. Egyezmények, konferenciák a környezet védelméért 1972-2015-ig

A legfontosabb környezetvédelmi, természetvédelmi, társadalmi tudatosítást elősegítő konferenciák, egyezményeket szemléltetjük azzal a céllal, hogy a megfogalmazott feladatok máig aktuálisak.

1. táblázat: *Egyezmények, konferenciák a környezet védelméért 1972-2015-ig*

Egyezmény, konferencia	Kiadás ideje	Kiadás helye	Szervező szervezet
Konferencia az Emberi környezetről	1972	Stockholm	ENSZ
Környezeti nevelési műhely	1975	Belgrád	UNESCO-UNEP
Kormányközi konferencia a környezeti nevelésről	1977	Tbiliszi	UNESCO-UNEP
Közös Jövők jelentés	1987	Genf	ENSZ

Nemzetközi cselekvési stratégia a környezeti nevelés és képzés terén az 1990-es évekre	1987	Moszkva	UNESCO-UNEP
Környezet és Fejlődés Világkonferencia	1992	Rio de Janeiro	ENSZ
Amszterdami Szerződés	1997	Amszterdam	EU
Thessaloniki Nyilatkozat	1997	Thessaloniki	UNESCO
Aarhusi Egyezmény	1998	Aarhus	UN/ECE
Környezeti nevelés és képzés	1999	Brüsszel	EU
Fenntartható Fejlődés Világkonferencia	2002	Johannesburg	ENSZ
A fenntarthatóságra nevelés ENSZ EGB stratégiája	2005	Vilnius	ENSZ EGB
Bonni Nyilatkozat	2009	Bonn	UNESCO
Rio +20 Világkonferencia	2012	Rio de Janeiro	UNESCO
ENSZ Fejlesztési Csúcs	2015	New York	ENSZ

2015 elején elindult egy kormányközi párbeszéd a jövőbeli célok megfogalmazásáról, amelyeket 2015. szeptember 25-27. között, New Yorkban megrendezett ENSZ Fejlesztési Csúcs első napján a 193 tagállam vezetője egyhangú döntéssel fogadta el *Transforming our World: the 2030 Agenda for Sustainable Development* (Világunk átalakítása: a fenntartható fejlődés 2030-ig megvalósítandó programja) címmel. A program 15 éves intervalluma 2016. január 1-vel elkezdődött. 17 Fenntartható Fejlesztési Célt és 169 feladatot kell teljesítenünk. Az Agenda 2030 17 célkitűzése közül a 4. foglalkozik az oktatással („Esélyegyenlőséget, általános hozzáférést biztosítunk a minőségi oktatáshoz, és mindenkinek elérhetővé tesszük az élethosszig tartó tanulás lehetőségét.”) **A célkitűzés magában foglalja, hogy 2030-ra biztosítják az aláíró tagországok azt, hogy minden tanuló megszerezze a fenntartható fejlesztés előmozdításához szükséges tudást és készségeket.** *„Többek között azáltal, hogy oktatásban részesül a fenntartható fejlődésről és a fenntartható életmódról, az emberi jogokról, a nemek egyenlőségéről, a békés és erőszakmentes kultúra jelentőségéről, a globális polgárságról, a kulturális sokszínűség megbecsüléséről és a kultúrának a fenntartható fejlődéshez történő hozzájárulásáról”* (Zlinszky és Balogh, 2016)

2.2. Az Erdőpedagógiától a Környezetpedagógiáig

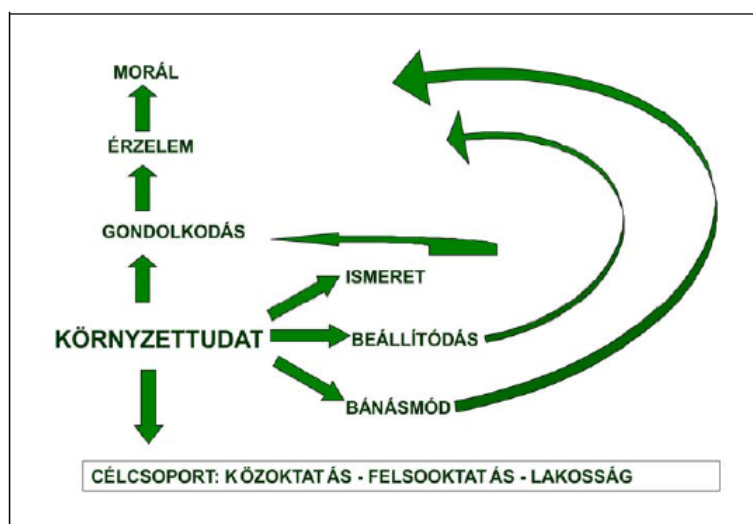
„Ebben a témakörben itthon és külföldön számos publikáció jelent meg az elmúlt két évtized folyamán, amely a környezetvédelemmel és a sokoldalú, multifunkcionális erdőgazdálkodással foglalkozik, de a teljes problémakört átfogó korszerű kiadványok közül ez az első.” – írja Solymos Rezső akadémikus Az Erdőpedagógiától a Környezetpedagógiáig című Kováts-Németh Mária által írt könyv ajánlásában. (Solymos Rezső, 2010)

Franz Lohri és Asztrid Schwyter a „Találkozunk az erdőben! Erdőpedagógia” című munkájukban (2002) az erdőpedagógia gyakorlatát mutatták be, s azt nevezték erdőpedagógiának. Az erdőpedagógia elméleti háttere Magyarországon született meg. Kováts-Németh Mária koncepciójában az erdőpedagógia: elmélet és gyakorlat, kutatási terep és iskolafejlesztés. (Kovátsné Németh Mária, 1997)

A fenntarthatóságra nevelés megvalósításához a nevelési-oktatási folyamat egészének meg kell újulnia. A tudományok összefogásával egy új utat jelölt ki a Nyugat-Magyarországi Egyetem, amikor 2005-ben a Kitaibel Pál Doktori Iskolában elindult a Környezetpedagógia doktori program. A pedagógiai elmélet megújulásának fontos kritériuma, hogy a kihívásokat felismerve, új értékteremtő pedagógiai válaszokat tudjon megfogalmazni. *Ezeket a válaszokat fogalmazza meg a környezetpedagógia.* „Az integrált tudományterület a komplex szemléletmód kialakítását hivatott elősegíteni a környezeti globális problémák kihívásaira adott nemzetközi stratégiák nyomán követésével, különös tekintettel az európai kooperációs törekvésekbe való beilleszkedésre;

- anikomh@yahoo.com a hazai pedagógiai gyakorlat *környezettudatos* fejlesztő és kísérletező tevékenységének ösztönzésével;
- olyan szakemberek képzésével, akik nemcsak szakmai, hanem szélesebb körű, humánus gondolkodást képviselnek, amelyben az élet és az egészséges ökoszisztéma értéket jelent;
- a *személyes felelősség* és fenntarthatóság elve, szemlélete iránti elkötelezettséggel olyan világszemlélet jön létre, melynek szerves része a környezet minősége” (Kováts-Németh 2007).

A *környezeti nevelés, környezettudatos nevelés.* A **személyes felelősség** feltételezi a környezettudatos magatartás kialakítását. A környezettudatosság elsődleges eszköztárát az 1. ábra mutatja.

1. ábra: A környezettudatosság eszköztára

Forrás: Kováts-Németh M., 2007.

„A környezettudat kognitív tartománya a gondolkodást fejleszti és feltételezi:

- az eligazodást a természet és a környezet, a társadalom, a jog és a gazdaság területén;
- a természettudományos gondolkodás fejlesztését;
- a környezet természeti és ember által alkotott értékek felismerését;
- a környezetkímélő eljárások ismeretét;
- a fenntartható fogyasztás elvének megértését;
- az egész életen át tartó tanulás fontosságát.

A környezettudat affektív tartománya nem nélkülözheti:

- a természeti és környezeti értékek megőrzésére és védelmére való törekvést;
- a felelős állampolgári viszonyulást;
- a kreativitást.

A környezettudatosság a cselekvésben, az erkölcsös magatartásban realizálódik;

- a környezetóvó, az élő természet fennmaradását a társadalom fenntartható fejlődését elősegítő életvitelben;
 - az egyéni és a közös tettekért való felelősségvállalásban;
 - a természeti és környezeti értékek megőrzésében és gyarapításában;
 - a környezettel kapcsolatos állampolgári kötelességek és jogok gyakorlásában.”
- (Kováts-Németh 2010)

A környezettudatos cselekvésben, az erkölcsös magatartásban jelentős tényező a *környezeti attitűd*, amely – mint az attitűd általában - kedvező vagy kedvezőtlen érzést jelent. A kedvező irányultság (pozitív attitűd) törődést, felelősségtudatot, odafigyelést jelent a negatív környezeti hatások csökkentésére, megszüntetésére törekszik az így érző ember. A kedvezőtlen viszonyulás (negatív attitűd) pedig elsődlegesen nem tudatos károkozást, hanem inkább nemtörődőséget, az értékmegőrző cselekedetek hiányát jelenti.

Ezek az attitűdök értékelő viszonyulások, vagyis részt vesznek mindennapi döntéseinkben, véleményünk formálásában, és megjelennek viselkedésünkben is. (Dúll, 1998, Havas és Varga 1998, Perényiné 2010, Varga 2004).

Ling-Yee (1997) szerint (idézi Perényiné, 2010) a környezeti tudásnak az attitűdök kognitív komponenseként fontos szerepe van annak kialakulásában és fennmaradásában egyaránt. Azonban az kijelenthető, hogy az általános ökológiai ismeretekkel szemben „*a specifikus, adott környezeti problémára vonatkozó tudásnak sokkal jelentősebb szerepe van az attitűdformálásban, így az ökológiailag orientált viselkedés pontosabb előjelzője is*”. Meinhold és Malkus (2005) 848 serdülővel végzett vizsgálata alapján bizonyítottan találta, hogy a környezettel kapcsolatos ismeretek meghatározzák a környezetbarát viselkedési formákat. A pozitívabb környezeti attitűddel és több környezeti ismerettel rendelkező kamaszok környezetbarátabb módon viselkednek, mint a kevésbé pozitív környezeti attitűddel és kevesebb környezeti ismeretekkel rendelkező társaik, azaz a több tudás, pozitívabb beállítódást is jelentett (Perényiné 2010).

A közvetlen tapasztalat hat az attitűdökre, vagyis az észlelés a közvetlen tapasztalat útján hat az attitűdökre. Felismerése nehéz, mert az ilyen hatások általában eltűnnek az inger tulajdonságairól korábbi tapasztalataink alapján szerzett információk erősebb hatásai mögött. Ezen kívül a kontextusnak is fontos szerepe van, amikor észlelés történik. Amikor az ingerrel való találkozás túlmegy az észlelés minimális feltételén, akkor a tárgy vagy személy jellemzőiről kapott információattitűdünk erőteljes meghatározójává válik. Az információ csak akkor eredményez attitűdváltozást, ha eltér a tárggyal kapcsolatos várakozásainktól. Zajonc (1968) egy cikkében hangsúlyozta, hogy ha egy egyénnek „ismételten alkalma van észlelni egy ingert, az már elegendő feltétele az iránta való attitűd erősödésének” (Hewstone-Stroebe-Codol-Stephenson, 2007). Ezért, ha többször találkozik az ember a „természetben előforduló ingerekkel, akkor erősödik az arra irányuló attitűd is” (Perényiné, 2010).

2.3. Az erdei iskolázást támogató dokumentumok és törvényi intézkedések

A környezet védelméről szóló 1995. évi LIII. törvény írja le (54. §), hogy minden állampolgárnak joga van a környezeti ismeretek megszerzésére és ismereteinek fejlesztésére.

A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény (64. §) szabályozza, hogy „a természet védelmével kapcsolatos ismereteket valamennyi oktatási intézményben oktatni kell, azok a Nemzeti alaptanterv részét képezik. Ezeknek az ismereteknek az oktatásával – az állami, önkormányzati intézmények és más szervezetek bevonásával – elő kell segíteni, hogy a társadalom természetvédelmi kultúrája növekedjen”.

Az 1985. I. sz. oktatási törvény lehetővé tette, helyi igényekhez, szükségletekhez igazodó tevékenységek, programok szervezését. Új helyszínek és tanulásszervezési formák bevonását engedte meg, amelyek közül kiemelkedett az erdei iskola.

Az 1993. évi LXXIX. közoktatási törvény az oktatási miniszter feladataként jelöli meg az új pedagógiai módszerek, megoldások, szervezeti formák – többek között projektoktatás, erdei iskola – kidolgoztatását, elterjedésének támogatását (95. § (1) m).

A 1994-ben rendeletet a (Művelődési és Köznevelési Minisztérium) adott ki a nevelési és oktatási intézmények működéséről. A 6/B paragrafusában írja le a szabadidő szervező munkakör feladatait, amiben szerepel a pedagógusok munkájának segítése különös tekintettel az egészséges életmóddal, a környezeti neveléssel összefüggő tevékenységekbe, például az erdei iskolában. A rendelet nem tette kötelezővé ilyen alkalmazott felvételét, hanem az iskola fenntartója dönthetett erről. A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy nagyon kevés helyen alkalmaznak ilyen munkaerőt.

A 2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről célja és alapelve közt jelöli meg: „A köznevelés egészét a tudás, az igazságosság, a rend, a szabadság, a méltányosság, a szolidaritás erkölcsi és szellemi értékei, az egyenlő bánásmód, valamint a fenntartható fejlődésre és az egészséges életmódra nevelés határozzák meg.” A Törvényben olvashatjuk még, hogy: „A pedagógus... kötelessége különösen, hogy... egymás szeretetére és tiszteletére, a családi élet értékeinek megismerésére és megbecsülésére, együttműködésre, környezettudatosságra, egészséges életmódra, hazaszeretetre nevelje a gyermekeket, tanulókat...” (Szandi-Varga, 2015).

A Nemzeti alaptantervek közül a 1995-ös és a legújabb 2012-es foglalkozik legrészletesebben a környezeti neveléssel.

Az 1995-ös Nemzeti Alaptanterv (130/1995. (X. 26.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról) (továbbiakban NAT) megfogalmazza, hogy a környezeti válság elmélyülésének megakadályozásához a tanulóknak környezettudatos magatartásra, érzékenységre és ismeretekre van szükségük a környezetük állapotával kapcsolatban. A környezetkímélő magatartás kell, hogy legyen a tanulók életét meghatározó erkölcsi alapelv. Mindezekhez eléréséhez elengedhetetlen, hogy személyes tapasztalatokat szerezzenek „az együttműködés, a környezeti konfliktusok közös kezelése és megoldása terén”.

A 2003-as és 2007-es NAT (A Kormány 202/2007. (VII. 31.) rendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról) műveltségi területekre bontja a teljes ismeretanyagot. Meg kell említenünk, hogy a Földünk és környezetünk műveltségi területnél először kerül említésre konkrét kompetenciánál az erdei iskola, mint lehetséges fejlesztési színtér. A tartalmi szabályozás új eleme 2003-tól, amely a környezeti neveléssel foglalkozó szakemberek jelentős része szerint nem adott kellő hangsúlyt és lehetőséget a környezeti nevelésnek. Igaz ugyan, hogy a kerettantervek nem szüntették meg a Nemzeti alaptantervet, mégis úgy tűnik, hogy az iskolaigazgatók és a pedagógusok nagy részének értelmezésében mintegy „felülírták” azt. Így a NAT-ban keresztantervi feladatokat azóta sokan nem tekintik kötelezően megvalósítandónak. Kárász Imre (2010) szerint:

- „a helyi szintű tervezésben és megvalósításban a NAT-hoz képest is egyre inkább esetlegessé vált a környezeti nevelés célrendszerének érvényesítése, ezen túl pedig azóta még inkább
- az iskolák igazgatóinak szemléletén, a fenntartó értékrendjén és a pedagógusok felkészültségén és elkötelezettségén múlik, hogy egy-egy iskolában milyen értéket jelent a fenntartható környezet.”

A 2012-es (110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról) (a 2011-es Köznevelési törvényre hivatkozva) Nemzeti alaptanterv a tanórai foglalkozások iskolai megszervezésére vonatkozó rendelkezése szerint (3. § (2)) *„tanórai foglalkozások megszervezhetőek a hagyományos (tanórai és tantermi) szervezési formáktól eltérő módon is, amennyiben biztosított az előírt tananyag átadása, a követelmények teljesítése, a tanítási órák ingyenessége, a tanulói terhelés korlátozására vonatkozó rendelkezések megtartása (projektoktatás, erdei iskola, múzeumi foglalkozás, könyvtári foglalkozás, művészeti előadáshoz vagy kiállításhoz kapcsolódó foglalkozás stb.)”*.

A 2012-es NAT számos helyen foglalkozik **a környezeti, illetve a fenntarthatóságra neveléssel**. A dokumentum figyelmet fordít az egész világot érintő átfogó kérdésekre, hangsúlyozva a fenntarthatóság iránti közös felelősséget. *Külön fejlesztési területként jelenik meg a környezettudatosság és fenntarthatóság.*

A NAT a közműveltség leírásába is megjeleníti *a fenntarthatóságot*, mint *„Közösségi értékű elismert, lényeges (releváns) tudás, mely magában foglalja az együttműködéshez szükséges készségeket, képességeket és kompetenciákat is.* Tartalmaz közösségi és személyes értéktudatot, nemzeti és európai azonosságtudatot, valamint ezek átéléséhez közös erkölcsi normákat. Jellemzője még a kritikai gondolkodás, szabadság, felelősségtudat, valamint a fenntarthatóságra, megőrzésre és megújulásra való törekvés is.” Céljai közt szerepel a kultúra és élővilág változatosságának a megőrzése.

A NAT olyan fejlesztési területeket, nevelési célokat határoz meg, melyek közös értékeket jelentve, át kell, hogy hassák a pedagógiai folyamat egészét és elérésükben *„egyaránt jelen kell lennie az ismeretszerzés, a gyakoroltatás-cselekedtetés mellett a példák érzelmi hatásának is.*

3. A környezeti nevelés megjelenése a szlovák oktatási rendszerben

3.1. Állami Oktatási Program 2008 - 2015

Szlovákiában az oktatásban kétpólusú modell működik: állami szintű és iskolai szintű oktatási program. A 245/2008 Közoktatási törvény foglalkozik az Állami Oktatási Programmal. Az Állami Program tartalmazza az általános célokat és követelményeket, továbbá meghatározza a kulcskompetenciákat és irányelveket. Az Állami Program az alap az iskolai programok kidolgozásához, amelyet 2009. szeptember 1-ig az iskoláknak kellett elkészíteniük (Erdélyi, 2015). Az Állami Oktatási Programot 2011-ben és 2015-ben átdolgozták. Az új Állami Oktatási Programban több változást találunk. Elsősorban változtak az óraszámok a kötelező tantárgyakat illetően, és változás történt a szabadon választható órák számánál is. A természetismeret felváltotta a környezetismeret. A természet és a honismeret negyedik osztályban több óraszámban fordul elő. *Az új Állami Oktatási Program alapján az iskolák szabadon dönthetnek arról, hogy a tananyag tartalmát évfolyamokra bontva építik fel, vagy osztatlanul közlik azt.*

Fontos változás, hogy a gyakorlati orientáltságú tantárgyak kiemelt szerephez jutnak. A természettudományi tárgyak óraszámának megerősítése az iskolák szabad óraszámának visszaszorítását eredményezi. Az új Állami Oktatási Program kötelező óraszama viszont ennek következtében nőtt a korábbiakhoz képest (Hodossy, 2015).

Az új Állami Oktatási Program (2015) hangsúlyozza, hogy **a környezeti nevelés minden tantárgyhoz hozzátartozik**, de a természettudományok esetében elengedhetetlen. Fontos a fenntartható fejlődés fogalmának megismerése és különös tekintettel a környezetvédelmi lehetőségek összefüggésében. Kiemelt az élőlények védelme és az erőforrásokkal történő takarékos gazdálkodás. A tanulóknak aktívan részt kell venniük a környezetük ápolásában.

Ezek teszik lehetővé, hogy a diákok megfelelő ismereteket, készségeket, attitűdöket szerezzenek és megértsék az összefüggéseket az ember és a természet között.

Fontos, hogy az ismeretek megszerzésével és a körülöttük lévő természet vizsgálatával, megtapasztalják és megtanulják a természet kölcsönhatásait. Megismerik a növények, az állatok és az ember helyét és szerepét a természetben. Ismereteik nyomán önálló megfigyelésekre is képesek a természeti jelenségekkel kapcsolatban. (Inovovaný Štátny vzdelávací program, 2015).

3.2. Magyarország és Szlovákia környezeti nevelési feladatai a törvények tükrében

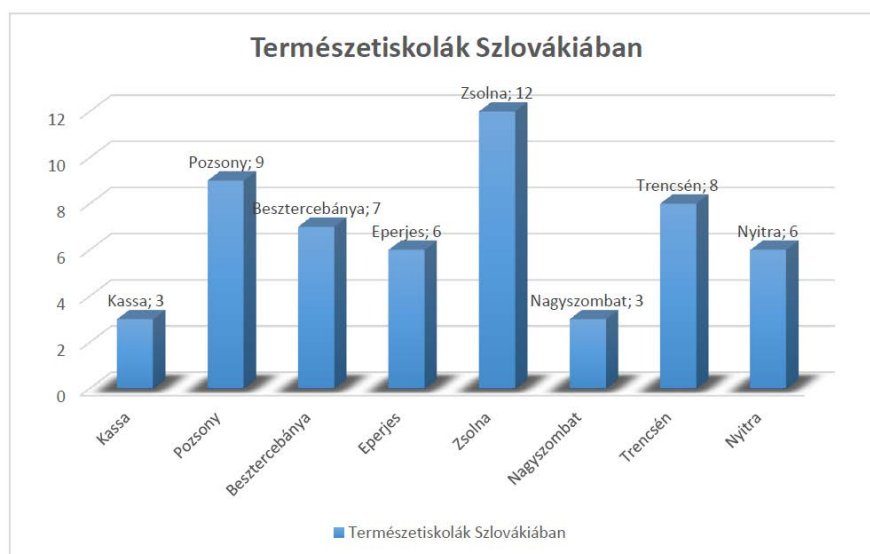
Magyarország törvényben írta elő, hogy az iskoláknak ki kell dolgozniuk a környezeti nevelési programjukat (1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról 48. § (3) pontja), amely pontról pontra magába foglalja, hogy milyen módon tudják az iskolák a legnagyobb mértékben szorgalmazni a környezeti nevelést. Azonban két dolog is akadályozza, hogy ez a dokumentum valóban betöltsse a szerepét. Egyrészt a pedagógusokat nem készítették fel megfelelően erre a feladatra. A program elkészítéséhez olyan pedagógusok kellene, akik megfelelő kompetenciákkal rendelkeznek, támogatják és művelik a környezeti nevelést. Másrészt a legtöbb iskola esetében csak formálisan, a törvénynek eleget téve készítették el a dokumentumokat konkrét célok és felelősök megjelölése nélkül, mivel semmiféle központi ellenőrzés nem követte a dokumentum elkészítését, illetve annak betartását. Így nem is várhatjuk, hogy ez a törvény mozdítsa elő a környezeti nevelés, illetve fenntarthatóságra nevelés ügyét. (Kováts-Németh – Bodáné, 2015)

Magyarország törvényi háttérrel, szakemberekkel, irodalmi háttérrel és kellő tapasztalattal rendelkezik a környezeti nevelést területén. Azonban elengedhetetlen, hogy ezek a pozitív tulajdonságok megjelenjenek a közoktatás mindennapjaiban. Szlovákiában nincs törvény, amely előírná a környezeti nevelési programok kidolgozását, de van kötelező „természetiskola”.

3.3. Természetiskola Szlovákiában

A szlovák szakirodalom nem foglalkozik a természet iskolák kialakulásának történetével és definiálásával, de a cseh irodalomban található néhány gondolat a természetiskolák fogalmáról (Erdélyi, 2017).

A természetiskolát az erdei iskolához hasonló okok hívták életre. Szlovákiában összesen 55 természetiskola működik. Az alábbi grafikon ábrázolja, hogyan oszlanak meg Szlovákia különböző kerületeiben (2. ábra) (<http://www.azet.sk/katalog/skoly-v-priode/slovensko/>).

2. ábra: *Természetiskolák területi megoszlása Szlovákiában*

(Forrás: <http://www.azet.sk/katalog/skoly-v-priode/slovensko/>, Erdélyi, 2017)

Szlovákiában az 597/2003-as törvény 7. paragrafusa biztosítja, hogy 2016-tól az iskolás gyerekek támogatást kapjanak természetiskolában való részvételre. A támogatás 100 euró, amelyet igényelhet bármilyen iskolás csoport, azonban szigorú feltételekhez kötik, hogy csak a természetiskolai részvételre költhető el. Az alsó tagozatos tanulók a támogatásból természetiskolában vehetnek részt (<https://www.minedu.sk/prispevok-na-skolu-v-priode-svp/>). Négy év alatt egyszer igényelhető ez az állami támogatás, tehát egyszer alsó és egyszer felső tagozatban is lehetőség van rá. A felső tagozaton tanuló diákok esetében a sítanfolyamon való részvételt preferálják. A törvény lehetővé teszi, hogy olyan gyerekek is eljussanak természetiskolába, akiknek a szülei nem tudják ezt biztosítani számukra.

3.4. Az erdei és természetiskolák gyakorlatának összehasonlítása

A Magyarországon rendelkezésre álló szakirodalom, szakmai tapasztalat jelentős segítséget nyújt a határon túli magyar nyelvű oktatásban. Szlovákiában nincs konkrét erdőpedagógiai projekt, viszont egyre többen alkalmazzák a magyarországi példát. Ehhez hozzájárult a Selye János Egyetem Tanárképző Karán működő Biológia Tanszéken folyó oktatás.

Magyarországon jelenleg 120 erdei iskola van, míg Szlovákiában 55 működik. Szlovákia állami támogatást biztosít a természetiskolában való részvételre a diákoknak, viszont Magyarországon ez az anyagi támogatás 2005-ben megszűnt, illetve azóta rendkívül beszűkült. Szlovákiában nincs konkrét projekt, amely alapján ki lehetne alakítani a természetiskolai programokat, ezért a kapott támogatás kirándulásra is felhasználható, így nem minden esetben valósulnak meg a lehetséges pedagógiai célok (Erdélyi, 2017).

4. Az Erdőpedagógia projekt megvalósítása erdei iskolában és nyári táborban

4.1. Az Erdőpedagógia projekt erdei iskolában

A *parádfürdői* Parádi Táborban/ Erdei Iskolában valósultak meg az Erdőpedagógia projekt moduljai szerint összeállított erdei iskola program. Az erdei iskolában a tiszakécskei Móricz Zsigmond Általános Iskola 5. osztálya vett részt 31 fővel.

Az Erdőpedagógia projekt és a környezetpedagógia elméletét és gyakorlatát figyelembe véve állítottuk össze az erdei iskola programot. Az Erdőpedagógia projekt moduljai az alábbiak.

4.1.1. Erdő és természet modul

Kihívások, problémák

Az ismeretek hiányára vezethetők sok esetben vissza a negatív környezeti attitűdök.

Az iskolai tanulmányok nem elégségesek ahhoz, hogy valóban rendszerként lássák a gyerekek a természetben zajló folyamatokat.

Az erdész és vadász mesterségeket sokszor negatív színben tüntetik fel, amelynek sok esetben információhiánnyal magyarázható.

Az emberek azt hiszik, hogy a kialakított erdei utak, csak az ő gyönyörködtetésüket szolgálják.

2. táblázat: *Erdő és természet modul*

A modul egységei A probléma megoldását segítő tartalmak	Módszerek	Tevékenységek, feladatok
<p>1. Az erdőjárás szabálya</p> <p>Célja: Az erdőjárás szabályainak megismertetése a gyerekekkel. Egyrészt, hogy ők hogyan tudnak biztonságosan és kényelmesen mozogni a természetben. Másrészt tanulják meg, hogy hogyan kell viselkedni a természetben, hogy a legkisebb kárt, zavarást okozzák az élő és élettelen természetben.</p>	<p>séta</p> <p>beszélgetés</p> <p>megfigyelés</p> <p>játék</p>	<p>Érzékszervek kinyitása:</p> <p>Járási mód kipróbálása hegyre föl, völgybe le, helyesen viselt felszereléssel.</p> <p>Az erdőjárás szabályainak összegyűjtése.</p> <p>Játékok:</p> <p>Vakkaraván – érezzék a gyerekek a talpuk alatt változó talajtakarót (fű, lomblevél, tülevél)</p> <p>Őz-hiúz játék – a fül szerepe a természetben.</p>
<p>2. A gombák a lebontás mesterei</p> <p>Célja: A gyerekek ismerjék meg a gombák szerepét a természetben. Figyeljék meg a lebontási folyamatokat az avar és a faanyag vonatkozásában.</p> <p>A gombák szerepe a táplálkozásban, ehető és mérgező gombák.</p>	<p>séta</p> <p>megfigyelés</p> <p>vizsgálat</p> <p>játék</p>	<p>A gombák tevékenységének megfigyelése az élő és holt faanyagon.</p> <p>Az avar lebontásának megfigyelése, az avar szintjeinek vizsgálatával.</p> <p>Avarvizsgálat – 4 db négyzet körül kerítése után mindegyikből egy réteggel több avar réteget szedünk le az előzőnél. Megfigyelhetjük az avar élőlényeit és a levelek textúrájának változását a szintek mélyülésével.</p>
<p>3. Ilona-völgyi túra</p> <p>Célja: Az Ilona-patak völgye mentén található élő és élettelen természeti elemek megfigyelése és az ok-okozati összefüggések megláttatása.</p> <p>A növényzet változása a tengerszintfeletti magasság emelkedésével.</p> <p>Erdei társulások.</p> <p>Erdőgazdálkodás.</p> <p>A víz felszínalakító munkájának megfigyelése.</p> <p>A vulkanikus és üledékes kőzetek, ásványok és az utóvulkáni működés nyomai (gipsz, timsó, csevice) (Geológiai tanösvény).</p>	<p>túra</p> <p>tantúra</p> <p>megfigyelés</p> <p>tárlatvezetés</p> <p>alkotás</p> <p>dramatikus játék</p>	<p>A Geológia tanösvény egyes állomásain a jellegzetességek megfigyelése.</p> <p>A túra során érintett erdő típusok megfigyelése, változásuk nyomon követése a tengerszintfeletti magasság változásával.</p> <p>Állati életnyomok keresése a túra során. Az ember természetátalakító tevékenységének megfigyelése.</p> <p>Játékok:</p> <p>Ökológiai-háló készítése az élő és élettelen tényezők felhasználásával.</p> <p>Fafaj ismeret – egy fa kiválasztása csoportonként és részletes bemutatása.</p>

		Színpaletta vagy mini kép készítése az erdőben található tárgyak felhasználásával.
4. A Veresvár-hegy meghódítása Célja: megtekinteni a középkori vár egykori helyét, megfigyelni a rendkívül meredek lejtőn kialakult talajviszonyokat, erdőgazdálkodást.	tantúra megfigyelés beszélgetés, vita	
5. Éjszakai túra Célja: Az éjszakai erdő megismerése. Biztonság érzetének kialakítása a gyerekekben. Az éjszakai erdő hangjai és fényei próbára teszik az emberek érzékszerveit. Az éjszaka aktív állatok hangjait megfigyelve, a mozgásukat hallgatva felismerik a gyerekek, hogy hasonlóan működik minden, mint nappal, csak a mi gyenge érzékszerveink nem teszik lehetővé, hogy mi is ugyanúgy viselkedjünk.	túra megfigyelés	Erdei hangok és fények megfigyelése. Játék: Bátorság próba – egyedül vagy csoportosan végigmenni a 12 méteres bányajáraton.
6. Tűzrakás mestersége	kísérlet	tűzgyújtás

Az Erdő és természet modul gyakorlati kivitelezése

1. Az erdőjárás szabályai

Az erdő egy új tanulási közegként jelenik meg a gyerekek számára, ezért nagyon fontos, hogy mindenképp előtte a biztonságérzetük alakuljon ki, hogy ez ne akadályozza őket a tapasztalatszerzésben. Alapvető dolgoknak tűnnek, de szót kell ejteni a cipő megfelelő befűzéséről és a hátizsák pántjának testhezálló beállításáról. Ki kell próbálni a kényelmes és biztonságos járási módokat a különböző terepviszonyok között, hiszen élvezetessé és balesetmentessé szeretnénk tenni a természetben töltött időt. Ezek a gyakorlatok elvégezhetőek a helyszín körüljárásával és határainak megismerésével, ahogy esetünkben is történt.

Feladat: Senki sem szereti, ha utasítgatják, hogy mit ne tegyen, ezért a gyerekeknek kellett összegyűjteniük, csoportonként megbeszélniük a helyes viselkedés szabályait az erdőben, amelyeket aztán felírtunk egy csomagolópapírra és jól látható helyre függesztettük ki. Cél volt a feladatnál, hogy kerüljék a tiltó szavakat. Például nem zavarom az állatokat helyett, kerülöm az állatok zavarását.

Alkalmazott játékok:

Vakkaraván: Lehetőség szerint mezítláb, de cipőben is játszható játék. A gyerekek egymás mögé állnak és megfogják egymás vállát, miközben mindenki szeme be van kötve, csak a karaván vezetőjéé nem. A vezető változatos talajborítású területeken vezeti a csapatot (lomblevél, tűlevél, fű, csupasz talaj, kavicsos felszín). A cél, hogy a gyerekek érzékeljék a talaj adottságait és megpróbálják kitalálni, hogy min lépkedtek.

Hiúz-őz játék: A gyerekek körben állnak és középen áll egy bekötött szemű őz, akinél vízi pisztoly van. A játékvezető kijelöl egy hiúzt, aki el kezd lopakodni az őz felé (száraz avaron a legjobb játszani). Ha az őz meghallja a hiúzt, akkor felé „lő”. Ha eltalálja, akkor a hiúz helyet cserél vele és ő lesz az új őz. Ha a hiúznak sikerül megérintenie az őzet, akkor az őz marad továbbra is a helyén. A játék jól szemlélteti, hogy sok állat csak egyes érzékszerveire hagyatkozhat a természetben, és ha azok nem elég élesek vagy nem elég ügyes, akkor könnyen zsákmánnyá válik.

2. A gombák a lebontás mesterei

A természetjárás során többnyire csak az állatokról és növényekről esik szó, a gombák országa kissé elhanyagolt terület, pedig sok szempontból fontos. Egyrészt gombák végzik az élő szervezetek 80%-ának a lebontását, és ezáltal a tápanyagkörforgásba való visszakapcsolását, másrészt erdészeti szempontból sokszor, mint kártevők vannak jelen. A gombák tevékenységének megfigyelése az élő és holt faanyagon és az avarszínt.

Feladat: Avarvizsgálat – Az avar lebontásának megfigyelése, az avar szintjeinek vizsgálatával. 4 db négyzet körül kerítése után mindegyikből egy réteggel több avar réteget szedünk le az előzőnél. Megfigyelhetjük az avar élőlényeit és a levelek textúrájának változását a szintek mélyülésével.

3. Ilona-völgyi túra

A túra során több modulba tartozó egység is szerepel. Itt csak az adott modul elemeit részletezem, a többire utalok.

Az egész napos túra során végig az Ilona-patak völgyében vagy azzal párhuzamosan haladtunk. Így a víz felszínformáló munkáját végig figyelhetjük a völgy kialakításától kezdve, a patak meanderezésén át, a kövek legömbölyítettségéig. A víz nemcsak erejével, hanem tápláló voltával is megmutatkozik, hiszen számos élőlénynek ad otthont, és a szomszédokat oltó állatokat is magához vonzza. Ilyen helyeken érdemes vadcsapások után kutatni.

A túra során a tölgyest bükkös váltja fel, ahol szépen megfigyelhetők, ahogy az erdőtársulások váltják egymást. Fontos, hogy a gyerekekben kialakuljon egy hiteles kép, a megfelelő erdőgazdálkodásról és a természeti értékek megőrzéséről.

Feladat: Az erdei iskola célja nem elsősorban fajok tanulásáról szól, azonban itt adott a lehetőség, hogy az erdőalkotó fafajokat közelebbről, tapasztalataik alapján megismerjék. A csoportok választanak egy fát (csoportonként más-más fafajt) és a lehető legalaposabban megvizsgálják azt (levél, kéreg, a fa alakja, termése, törzs kerülete, lombkorona vetülete, becsült kora). Majd egymásnak bemutatják, megszemélyesítve a fát.

A túra során több megfigyelési szempontot is kell adni a gyerekeknek, hiszen nem az a cél, hogy elérjünk valahová, aztán visszainduljunk, hanem, hogy minél több mindent tapasztaljanak az út során.

Feladat: Állatok életnyomainak keresése. A feladat során a gyerekek megfigyelőképességét szeretnénk fejleszteni, valamint az állatokhoz kapcsolódó ismereteiket gyakorlatiassá tenni. Például: Hol érdemes szőrszálakat keresni? (Ahol a vadcsapások sűrű bozóton vezetnek keresztül.)

A terület jellemző növény és állatfajait megismerve képessé válnak a tanulók önállóan vagy segítséggel egy ökológiai háló „megszövéására”.

Játék: Ökológiai háló – az élő és élettelen tényezők közötti kapcsolatok feltárása.

A gyerekek kört alkotnak és mindenki kap egy kártyát, amelyen valamilyen élő vagy élettelen helyi tényező neve szerepel. A kártyát feltűzik a ruhájukra, hogy mindenki jól lássa. Például: bükk, szalamandra, patak víz, szarvasbogár, stb. A felsoroltak között kapcsolatokat kell keresniük. Például: táplálkozási kapcsolat, élőhely, búvóhely, szaporodó hely stb. Az első tanuló egy madzag gombolyagot kap a kezébe, amelyet annak dob, akivel valamilyen kapcsolatban van és ezt meg is nevezi. Majd a következő gyerek dobja tovább, ugyanilyen szisztéma szerint. A gombolyag egyre fogy, hiszen mindenki a kezében tartja azt a pontját a madzagnak, ahol megkapta. A cél, hogy mindenkihez jusson el legalább egyszer a gombolyag, tehát kerüljön valakivel kapcsolatba. A végére egy pókháló szerű szövevény lesz a kör belsejében, ha mindenki feszesen tartja a madzagot. Ez igazán látványos, azonban ekkor bekövetkezik valami váratlan csapás, például kiszárad a patak vagy az ember kiirtja a gyötrő szűnyogot. Ekkor a nevezett elengedi a madzagot és mint a természet egyensúlya felborul, úgy veszíti el tartását a háló. Rendkívül szemléletes, hogy milyen hatása van egyes fajok kipusztulásának vagy tényezők megváltozásának.

Az Ilona-völgyben fut egy geológiai tanösvény, amelynek állomásain mi is megfigyeltük a látnivalókat. A tanösvény mentén a vulkanikus és üledékes kőzetkibukkanások egyaránt láthatóak, a terület változatos kialakulása miatt. A geológiai témákat sokszor nehéz közel hozni a tanulókhöz, de például egy külszíni fejtés példával állhat az ember tájátalakító tevékenysége előtt. Látniuk kell a gyerekeknek, hogyan kerül mérlegre az ásványkincsek kinyerésekor a tájátalakítása és a természetes környezet megőrzése. A tanösvény nyomán egy felhagyott külszíni fejtéssel találkozhatnak a tanulók, ahonnan korábban timsót szállítottak a parádfürdői kórházba fürdőkúrákhoz.

A területen jelenleg is folyik az ásványképződés, ha figyelmesen keressgélünk a meddőhányóban, akkor apróbb-nagyobb gipszkristályokra bukkanhatunk. A kristályok felkutatása kedvelt tevékenysége a gyerekeknek.

4. A Veresvár-hegy meghódítása

Célja: megtekinteni a középkori vár egykori helyét, megfigyelni a rendkívül meredek lejtőn kialakult talajviszonyokat, erdőgazdálkodást.

5. Éjszakai túra

Célja: Az éjszakai erdő megismerése. Biztonság érzetének kialakítása a gyerekekben.

Az éjszakai erdő hangjai és fényei próbára teszik az emberek érzékszerveit. Az éjszaka aktív állatok hangjait megfigyelve, a mozgásukat hallgatva felismerik a gyerekek, hogy hasonlóan működik minden, mint nappal, csak a gyenge érzékszerveink nem teszik lehetővé, hogy mi is ugyanúgy viselkedjünk ilyenkor az erdőben.

Fontosnak érzem, hogy egy éjszakai túra alkalmával ráébredjünk a gyereket arra, hogy mennyivel jobb szórakozás csendben lopakodva meghallani a vadak mozgását, mint egymás ijesztgetésével elrontani a foglalkozást.

Ki kell, hogy alakuljon a gyerekekben a biztonság érzése, hiszen semmi félelmetes nincs az éjszakai erdőben. Ehhez sokszor le kell rombolnunk a tévképzeteiket, amelyek a félelmeiket okozzák.

A helyszín adta lehetőség, hogy kipróbálhatják bátorságukat, egy 12 méter hosszú, teljesen biztonságos bányajáratban. Egyedül, csoportosan vagy valamelyik pedagógussal is megtehetik az utat a vaksötétben. Senki számára nem kötelező teljesíteni, azonban mindenkit a teljesítésre szoktam biztatni, mivel semmihez nem hasonlítható az az érzés, amikor örömmel és magabiztosan bukkannak elő a gyerekek a járat végén.

6. A tűzrakás mestersége

Ezt a modulelemet is meg kell említeni, hiszen a jól megrakott tűz, nem csak a technikától függ, hanem a faanyag megfelelő kiválasztásától. A tűznek különös hangulata és közösségépítő szerepe van, de megfigyelhetjük azt is, hogy, a különböző fafajok milyen tulajdonságokkal égnek (szín, hő, stb.).

4.1.2. A Környezet és egészség modul

Kihívások és problémák

A szabadidő eltöltése egyre inkább technikai eszközökhöz kötődik.

A fogyasztó társadalmi szokások határozzák meg egyre több ember viselkedési és vásárlási szokásait.

A környezettudatos életvezetés nem része az emberek mindennapjainak.

A világ egyre inkább felgyorsul. Türelmetlenek és figyelmetlenek az emberek egymással.

3. táblázat: Környezet és egészség modul

A modul egységei A probléma megoldását segítő tartalmak	Módszerek	Tevékenységek, feladatok
1. Élet az erdei iskolában Célja: Egy olyan környezettudatos életvitel bemutatása és 5 napon keresztüli gyakorlása, amelyet a gyerekek hazatérve otthon is folytathatnak	gyűjtés	Környezettudatos tevékenységek a mindennapokban. Szelektív hulladék gyűjtés, víz- és energiatakarékosság.

2. Az utóvulkáni működés termékeinek felhasználása. Mofetta, timsó, csevice	megfigyelés beszélgetés, vita	Szent Erzsébet Hotel, Parádfürdői Kórház, Szent István-kút
3. Vajákos képző, környezettudatos szépségszalon Célja: Az egészséges életmódra nevelés. A kritikus gondolkodás kialakítása.	kísérlet beszélgetés, vita	Saját készítésű arckrém, természetes anyagok felhasználásával. Közben helyben szedett alapanyagú gyógytea fogyasztása, egészséges rágcsálni valókkal (gyümölcsök, zöldségek, magvak, csírák)
4. Ehető és mérgező gombák	megfigyelés	

A Környezet és egészség modul gyakorlati kivitelezése

1. Élet az erdei iskolában

Célja: Egy olyan környezettudatos életvitel bemutatása és 5 napon keresztüli gyakorlása, amelyet a gyerekek hazatérve otthon is folytathatnak.

Az első nap, a táborhely bejárásakor megnézünk és megbeszélünk mindent, hogyan kell viselkedni az erdei iskolában. Az erdei iskola házi rendje környezettudatos életvezetésre serkenti a gyerekeket, hiszen infrastrukturálisan is takarékosra van kialakítva (pl. vízcsapok), de külön fel is hívjuk a figyelmüket rá. Szelektíven kell gyűjteniük a hulladékot is.

A gyerekek igénylik a szabad programot, amikor irányítás nélkül tölthetik a szabadidejüket, azonban sokszor ezt haszontalanul teszik. Nem egymással, hanem külön elvonulva a telefonjukkal teszik ezt. Ezért többnyire közösségi programokkal töltjük ki a szabadidőt is, hogy megtanítsuk újra játszani a gyerekeket, együttműködésre nevelni őket.

2. Az utóvulkáni működés termékeinek felhasználása.

A helyszín adta lehetőség, hogy a gyerekek megfigyeljék, hogyan használják a helyiek a Föld javait. A vulkáni utóműködés nyomán létrejött és gyógyításba vont mofetta számos megbetegedést gyógyít a Szent Erzsébet Hotelben. A régebben itt is bányászott timsó még most is alapanyaga számos gyógyhatású terméknek, régen pedig fürdőkúrára használták a helyi kórházban. A csevice szintén a vulkanizmus terméke, amelyet a Szent István kútnál a gyerekek is megkóstolhatnak.

3. Vajákos képző, környezettudatos szépségszalon

A foglalkozás célja az egészséges életmódra nevelés, a kritikus gondolkodás kialakítása.

A fogyasztói társadalom kiszolgálása vált mára az egyik legnagyobb iparággá. A reklámok egyre több és több termék vásárlására ösztönzik az embereket. Pedig nem csak hamis ígérettel kecsegtetnek, hanem legtöbbször olyan terméket ajánlanak, amelyek

környezetkárosítóak lehetnek gyártásuk során vagy a csomagolásuk nem környezetbarát. A kozmetikumok sokszor olyan kemikáliákat tartalmaznak, amelyeket ártalmasak az egészségre. A foglalkozás során a gyerekek testápolót készítenek természetes alapanyagokból, amelyet haza is vihetnek és otthon akár újra el tudják készíteni. A gyártás során nem csak a termék fontos, hanem egy kis betekintést kapnak a reklámok valódi világába és a fogyasztói társadalom árnyoldalaiba. Nem az a cél, hogy sokkoló tényekkel elriasszuk őket, hanem hogy gondolkodást és beszélgetést indítsunk el a témában.

A foglalkozás közben helyben szedett kakukkfű teát iszogatunk és mindenféle egészséges rágcálni valókat fogyasztunk hozzá (zöldségek, gyümölcsök, magvak, csírák).

4. Ehető és mérgező gombák

A gombák kapcsán a táplálkozási értékükről is kell szólnunk. A környék kedvelt gombagyűjtő hely, így nem csak mi fedezhetünk fel termőtesteket, de mások kosarát is megnézhetjük. A mérgező gombák veszélyein túl a felelős gombagyűjtésről is beszélni kell, hiszen kevesen tudják, hogy közöttük is vannak ritka, védett fajok és törvény szabályozza az ehető fajok gyűjtését is. Az Erdő és természet modul része, hogy a gombák természetben betöltött szerepét ismertessük.

4.1.3. Helyidentitás és viselkedéskultúra

Kihívások és problémák

Hagyományok és helyi kulturális értékek tiszteletének csökkenése.

A természeti értékek megbecsülésének csökkenése.

4. táblázat: *Helyidentitás és viselkedéskultúra*

A modul egységei A probléma megoldását segítő tartalmak	Módszerek	Tevékenységek, feladatok
1. Ilona-völgyi túra A helyi adottságok felhasználása az helyi egészség megőrzésben Bányászott ásványkincsek.	megfigyelés beszélgetés, vita	Megfigyelése és megbeszélése a helyi gyógyhatású termékek felhasználásának. Szent Erzsébet Hotel, Parádfürdői Kórház, Szent István-kút
2. A parádi palóc hagyományok	megfigyelés megbeszélés, vita	A tájház megtekintése
3. A Károlyi kastély és a lovas kultúra megismerése	megfigyelés megbeszélés, vita	A Károlyi kastély és a Cifra istálló megtekintése
4. Veresvár-hegy meghódítása Célja: megtekinteni a középkori vár egykori helyét, megmaradt romjait.	túra megfigyelés megbeszélés, vita	
5. Kézműves foglalkozás	alkotás	
6. Íjászkodás		

A Helyidentitás és viselkedéskultúra gyakorlati kivitelezése

1. Ilona-völgyi túra

A helyi adottságok felhasználása az helyi egészség megőrzésben. Az utóvulkáni működés következtében több egészségmegőrzésben és gyógyításban használatos terméket szolgáltat a hely. A szén-dioxidos gázfeltörést hasznosít a Szent Erzsébet Hotel, régen az Ilona-völgyben bányászott timsót fürdőkúrára használták a helyi kórházban. A Szent István kút szintén az Ilona-völgyben található, ahonnan a mai napig sokan hordják a szén-dioxidban és ásványi anyagokban gazdag gyógyhatású vizet, amelyet a gyerekek is megkóstolhatnak. Mindezek mellett a környék tiszta levegője és gyönyörű természeti környezet is gyógyhatással bír a gyógyulni vágyók számára.

2. A parádi palóc hagyományok

A leghűebben a Parádon található tájház mutatja be a palóc hagyományokat, valamint a faluban is megfigyelhetőek a népi építészet díszítő elemei. A kézműves termékeket árusító helyek is őrzik a helyi díszítő elemek formáit.

3. A Károlyi kastély és a lovas kultúra megismerése

A faluhoz szorosan kötődik a Károlyiak neve, hiszen kastélyuk is található itt, amely jelenleg sajnos üresen áll és nem látogatható. Meghatározó eleme a gyerekek szemléletformálásának a pozitív és negatív példák meglátása, hiszen az impozáns kastély és gyönyörű parkja nem szép látvány a rozsdás kerítés mögött.

A családhoz kötődik a lovaskultúra megtelepedése a faluban, melynek korabeli eszközeit és a jelenleg is tartott lovakat is megtekinthetjük a Cifra istállóban. Szép emléke a Károlyi kornak a vadgesztenye fasor a Recskkel összekötő út mentén, amely egykor lovagló ösvény volt. Hasonló látható Szilvásváradon is, szintén ennek a családnak a hagyatékaként.

4. Veresvár-hegy meghódítása

Célja: megtekinteni a középkori vár egykori helyét, megmaradt romjait.

A Veresvár-hegy megmászása nem csak történelmi szempontból érdekes, hanem meredeksége miatt erőpróbának is felfogható. A helyidentitás szempontjából fontos megemlíteni, hogy a hegyről rálátni az erdei iskolára, amelyet ki is szoktunk használni, hogy jeleket küldjünk a táborban maradóknak. A várnak szinte csak az alapjai láthatóak, de korát tekintve így is egy rendkívül távoli korba repít minket vissza.

5. Kézműves foglalkozás

A foglalkozás során egy meghívott szakember segítségével kosárkát fontak a gyerekek, amely egyrészt erősíti a természetes anyagok felhasználásának megszeretését, illetve szép emlék és ajándék az erdei iskolából.

6. Íjászkodás

Őseink a leghíresebb íjászok voltak egész Európában, ennek emlékeit a mai napig őrizzük. A foglalkozás nem csak az íj kipróbálásáról szól, hanem egy történelmi mesébe csöppennek a gyerekek a vezető segítségével.

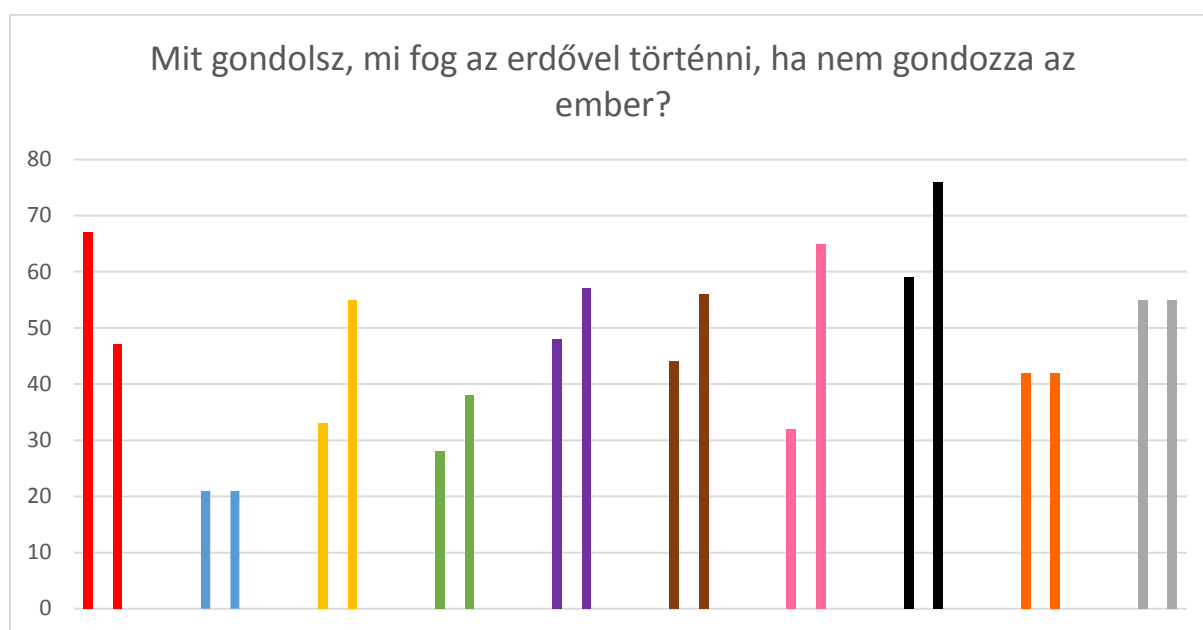
4.2. Az Erdőpedagógia projekt hatékonyságának vizsgálati eredményei

A vizsgálathoz használt kérdőív 30 környezeti attitűdre és 10 természetismereti és -védelmi ismeretre vonatkozó kérdést tartalmazott. *Vizsgáltuk, hogy az Erdőpedagógia projekt hatása megnyilvánul-e a környezeti attitűd vagy a tudás területén.*

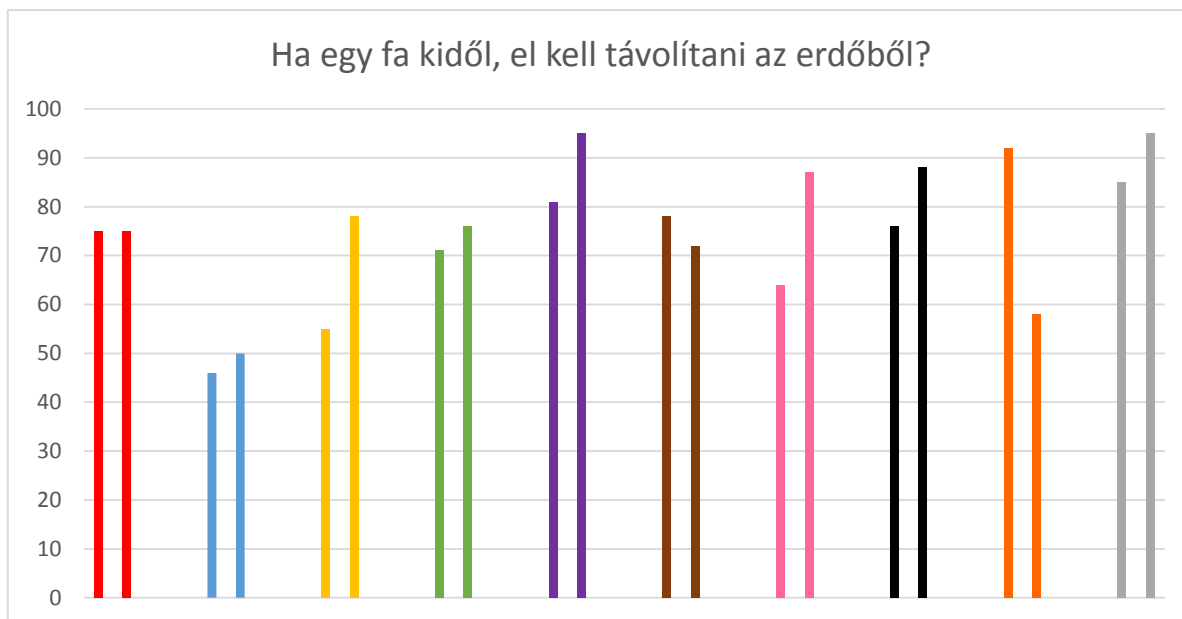
A környezeti attitűd - valamennyi erdei iskolában - *javulást* mutatott a korábbi állapothoz, **a tudás növekedése** azonban a természetvédelem és természetismeret területén **egyértelmű**. A 10 vizsgált erdei iskola és a nyári tábor közül csak abban a kettőben volt minden egyes tudásra vonatkozó kérdésnél több a jó választ adók száma, akik Erdőpedagógia projektben vettek részt. Ez a tiszakécskei Móricz Zsigmond Általános Iskola 5. osztálya, illetve az Eszterházy Károly Egyetem nyári tábora.

Az erdei iskolákban általában igaz, hogy bármilyen szolgáltatónál voltak is a gyerekek, a fával, erdővel kapcsolatos ismeretek növekedtek. Példaként álljon itt két kérdés válaszáinak diagramos megjelenítése (2. és 3. ábra). A különböző színek, a különböző erdei iskolai csoportokat jelentik. Minden színből az első oszlop az előtte, a második pedig az utána adott jó válaszok százalékos megoszlását mutatja.

Továbbá még két kérdésben szerepelt az erdészekre vonatkozó utalás. A 6. ismeretfeltáró kérdésnél „A természetvédelem során kitől kell megvédeni a természetet?” kérdésnél volt olyan válaszlehetőség is, hogy „Az erdészekről, hogy ne vágják ki a fákat.”(Kérdőív) Minden erdei iskolai csoportnál megfigyelhető volt, hogy előtte sokan vélekedtek így, de utána már kevésbé jelölték ezt a válaszlehetőséget. Valamint a 10. kérdésnél „Mely szakemberek fontosak a természetvédelemben?”, a következő válaszokból lehetett választani: az erdész, a természetvédelmi őr, gomba- vagy gyógynövénygyűjtő, vadász. Az erdei iskola előtt nagyon kevesen jelölték az erdészt, de utána többen őt is jelölték a lehetséges válaszok közül.

2. ábra: Az erdei iskola előtt és után adott jó válaszok százalékos megoszlása erdei iskolai csoportonként.

3. ábra: Az erdei iskola előtt és után adott jó válaszok százalékos megoszlása erdei iskolai csoportonként.

Kérdőív gyerekek részére

DÁTUM:

1. Iskolád neve, címe:
2. Osztályod, tagozat (ha van):
3. Életkor:.....év

Húzd alá a megfelelő választ!

4. Nemed: Fiú Lány
5. Lakhely: Község Város Megyeszékhely Főváros
6. Milyen típusú házban élsz? Kertes ház Társasház kertrésszel Társasház kert nélkül
7. Kedvenc tantárgyad/tantárgyaid:

A következőkben állításokat olvashatsz. Azt kell eldöntened, hogy mennyire igazak az állítások. Döntésed eredményét úgy jelölheted, hogy bekarikázol egy számot az állítás mellett. A számok a következőket jelentik:

- 1:** Teljes mértékben hamis **2:** Többnyire hamis **3:** Nem tudom **4:** Többnyire igaz **5:** Teljes mértékben igaz

1. Előfordul, hogy környezetvédelmi tanácsokat kérek másoktól.	1 2 3 4 5
2. Senkivel nem szoktam beszélgetni a környezetszennyezésről.	1 2 3 4 5
3. Nem szoktam otthon összegyűjteni és visszaváltani az üres üvegeket.	1 2 3 4 5

4. Előfordul, hogy szüleimmel környezeti problémákról beszélgetünk.	1 2 3 4 5
5. Megkértem családtagjaimat, hogy italokat csak visszaváltható palackban vásároljanak.	1 2 3 4 5
6. Nyitva hagyom a hűtőszekrény ajtaját, amíg eldöntöm, mit veszek ki belőle.	1 2 3 4 5
7. Otthon leoltom a lámpákat, ha kevesebb fény is elég, hogy energiát spóroljak.	1 2 3 4 5
8. Ha feleslegesen folyik a víz, elzárom a vízcsapot.	1 2 3 4 5
9. Szoktam télen etetni a madarakat.	1 2 3 4 5
10. Figyelem a környezetvédelemmel kapcsolatos híreket.	1 2 3 4 5
11. Fogmosás közben általában elzárom a csapot, hogy a vízzel takarékoskodjam.	1 2 3 4 5
12. Megkértem szüleimet, ne vegyenek állati szőrméből készült bundát.	1 2 3 4 5
13. Elszomorít, hogy a sok építkezés az állatokat megfosztja természetes lakóhelyüktől.	1 2 3 4 5
14. Amikor erdőben járok, figyelem az állatokat, növényeket.	1 2 3 4 5
15. Idegesít, ha azt látom, hogy az emberek pazarolják a vizet.	1 2 3 4 5
16. A környezeti problémák miatt nem szoktam idegeskedni.	1 2 3 4 5
17. Nem aggódom amiatt, hogy elfogy a tiszta víz.	1 2 3 4 5
18. Örülök, mikor azt látom, hogy az emberek újrahasznosítják a használt papírt, üvegeket és konzervdobozokat.	1 2 3 4 5
19. Bosszant, hogy emberek kidobnak a szemétkosárba dolgokat, amiket újra lehetne hasznosítani.	1 2 3 4 5
20. Bárhol kirándulok, gyakran viszek haza virágot.	1 2 3 4 5
21. Nem ijeszt meg, hogy a környezetszennyezés hatással van a családomra.	1 2 3 4 5
22. Zavar, hogy mennyi energiát pocsékolnak el feleslegesen	1 2 3 4 5
23. Mérges leszek, mikor megtudom, hogy egy cég, élő állatokon próbálja ki készítményeit.	1 2 3 4 5
24. Nagyon szeretek erdőben sétálni.	1 2 3 4 5
25. Dühít, hogy a környezet szennyezése mennyi kárt okoz.	1 2 3 4 5
26. Feldob, ha azt látom, hogy az emberek energiát próbálnak megtakarítani.	1 2 3 4 5
27. Aggódom amiatt, hogy az emberek nem vigyáznak eléggé a környezetükre.	1 2 3 4 5
28. Nem lenne baj, ha Magyarországról eltűnnének a szúnyogok, kullancsok.	1 2 3 4 5
29. Az erdőirtások veszélyeztetik a környezetet.	1 2 3 4 5
30. Sok környezetrombolást láttam már magam körül.	1 2 3 4 5

1. Keletkezik-e a természetben (természetes úton) szemét?
 - a) Nem, mert a lebontó szervezetek minden természetes úton keletkezett anyagot lebontanak.
 - b) Igen, például az avar.
 - c) Nem, mert minden látszólag felesleges anyagnak megvan a szerepe a természetben.
 - d) Igen, a kidőlt fák.
2. Mit gondolsz, mi fog az erdővel történni, ha nem gondozza az ember?
 - a) Áthatolhatatlan dzsungellé változik.
 - b) Kipusztul az erdő.
 - c) Tele lesz korhadt fával.
 - d) Gazdagabb lesz az élővilág.
3. Miért fontos a természet megismerése?
 - a) Mert így sok érdekes dolgot láthatunk.
 - b) Csak akkor tudjuk védeni a természetet, ha ismerjük.
 - c) Nem fontos ismernünk.
 - d) Ezzel is nő az általános műveltségünk.
4. Ha egy rovarfaj kipusztul, milyen hatással van a többi élőlényre?
 - a) Semmilyen.
 - b) Minden élőlényre hatással lesz közvetlenül vagy közvetve.
 - c) Csak arra, amit fogyasztott/ami fogyasztotta őt, amelyekkel közvetlen kapcsolatban volt.
 - d) A környezetében élő más rovarokra.
5. Mi a gombák szerepe az erdőben?
 - a) Lebontás.
 - b) Élelem az állatok számára.
 - c) Élelem az ember számára.
 - d) Nincs szerepük, csak ők is ott élnek.
6. A természetvédelem során kitől kell megvédeni a természetet?
 - a) A ragadozó állatoktól.
 - b) Az emberi tevékenység káros hatásaitól.
 - c) Az erdészektől, hogy ne vágják ki a fákat.
 - d) A kártevő állatok elszaporodásától.
7. Ha tudjuk, hogy védeni kell, akkor miért nem óvja minden ember a természetet?
 - a) Nem mindenkit érdekel.
 - b) Nem tudják az emberek, hogyan kell védeni.
 - c) Valaki örömet leli a pusztításban.
 - d) Mert az embernek nem védenie, hanem uralkodnia kell a természetben.
8. Ha egy fa kidől, el kell távolítani az erdőből?
 - a) Igen, mert rossz hatással van az élőkre.
 - b) Nem, mert néhány éven belül a természet újratermelésként pótolja.
 - c) Nem, mert lehet, hogy még kihajt.
 - d) Igen, mert nehezíti a közlekedést az erdőben.
9. Melyiket gondolod jobb megoldásnak betegség esetén?
 - a) A gyógynövények különféle használatát (pl. tea, szirup, illóolaj stb.)
 - b) Nem szedek semmit előbb-utóbb meggyógyulok.
 - c) Az orvos által felírt antibiotikumokat, mert azoktól biztosan meggyógyulok.

- d) A gyógynövényeket és gyógyszereket együttesen.
10. Mely szakemberek fontosak a természetvédelemben?
- a) Erdész.
b) Természetvédelmi őr.
c) Gomba- vagy gyógynövénygyűjtő.
d) Vadász.

Irodalomjegyzék

1993. évi LXXIX. közoktatási törvény

11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről

130/1995. (X. 26.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról bevezetéséről és alkalmazásáról

1995. évi LIII. törvény a környezet védelméről

1996. évi LIII. törvény a természet védelméről

243/2003. (XII. 17.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról bevezetéséről és alkalmazásáról

202/2007. (VII. 31.) számú kormányrendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról

2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről

110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról

Carson, R. (1994): Néma tavasz. Katalizátor Iroda, Budapest, pp. 261.

Dúll A.-Kovács Z. (szerk.) (1998): Környezetpszichológiai szöveggyűjtemény. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen

Erdélyi T. (2017): A természetiskolák és az erdei iskolák szerepe az environmentális nevelésben. Rigorózus értekezés. Témavezető: Kovács-Németh, Mária, Selye J. Egyetem, Komárno

Fiske, S. T. (2006) Társas alapmotívumok. Osiris Kiadó, Budapest

Havas P. és Varga A. (1998): Általános és középiskolás diákok környezettel kapcsolatos attitűdjei és ismeretei. Összehasonlító vizsgálat a „Természetudományokkal Európán Keresztül” program hatékonyságáról, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, <http://www.oki.hu/sae/tap2.htm> utolsó letöltés: 2017. 06. 25.

Hewstone M. és Stroebe W. (2007): Szociálpszichológia. Akadémiai Kiadó, Budapest

Innovált Állami Oktatási Program – Inovovaný Štátny vzdelávací program 2015., Pozsony. <http://www.statpedu.sk/clanky/inovovany-statny-vzdelavaci-program> utolsó letöltés: 2017. 10. 05.

Kovácsné N. M. (1997): Erdőpedagógia. A kötet megjelenését a Központi Környezetvédelmi Alap Kezelő Szervezete támogatta. ATIF, Győr

- Kovátsné N. M., (szerk.) (2007): Fenntarthatóság. Pedagógia. Kutatás. NYME AK, Győr
- Kováts-Németh M. (2010): Az erdőpedagógiától a környezetpedagógiáig. Comenius Kft. Kiadó, Pécs
- Kováts-Németh, M. – Bodáné Kendrovics R. (2015): A környezetpedagógia elmélete és gyakorlata. Palatia Nyomda és Kiadó Kft., Győr, 2015. 13-254. oldal. ISBN 978 963 7692 64 2.
- Közoktatási törvény: Zákon č. 245/2008 Z. z. Zákon o výchove a vzdelávaní (školský zákon a o zmene a doplnení niektorých zákonov. <http://www.epi.sk/zz/2008-245> utolsó letöltés: 2017. 09. 05.
- Láng I. (2002) (szerk.): Környezet- és természetvédelmi lexikon I-II. Akadémiai Kiadó, Budapest ISBN: 9630578476
- Ling-Yee, L. (1997) Effect of collectivist orientation and ecological attitude on actual environmental commitment: the moderating role of consumer demographics and product involvement - Journal of International Consumer Marketing 9/4, New York
- Lohri, F.-Schwyter, A. (2002): Találkozzunk az erdőben! Erdőpedagógiai kézikönyv, gyakorlati útmutatásokkal, erdei vezetési ötletekkel és példákkal. Öko-Fórum Alapítvány, Budapest
- Meadows, D., Randers, J., Meadows, D.: (2005): A növekedés határai – harminc év múltán, Kossuth kiadó, Budapest
- Meinhold J. L., Malkus A. J. (2005) Adolescent environmental behaviors: Can knowledge, attitude, and self-efficacy make a difference? Environment and Behavior
- Perényiné Somogyi A. (2010): A fenntarthatóság ökológiai, pedagógiai és pszichológiai vonatkozásai, Ph. D disszertáció, Nyugat-magyarországi Egyetem Kitaibel Pál Környezettudományi Doktori Iskola Környezetpedagógia Program
- Szandi-Varga P. (2015): Környezetattitűdök formálása az élethosszig tartó tanulásban, Ph. D disszertáció, Nyugat-magyarországi Egyetem Kitaibel Pál Környezettudományi Doktori Iskola Környezetpedagógia Program
- Természetiskolai támogatás – Príspevok na školu v prírode, Pozsony. <https://www.minedu.sk/prispevok-na-skolu-v-prirode-svp/> utolsó letöltés: 2017. 10.
- Varga A. (2004): A környezeti nevelés pedagógiai, pszichológiai alapjai, Ph. D disszertáció, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Doktori Iskola
- Zajonc, R. (1968): Attitudinal effects of mere exposure. Journal of Personality and Social Psychology, 9. 1-27.